

BARBARA IVANČIČ KUTIN

NAREČNA POIMENOVANJA ZA DIVJE ŽENE Z NAZAJ ZASUKANIMI STOPALI

COBISS: 1.01

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za divje žene z nazaj zasukanimi stopali. Čeprav je folkloro izročilo o teh bajčnih bitjih znano le na nekaterih delih severozahodnega slovenskega jezikovnega prostora (Trenta, Breginjski kot, Livško, Benečija), je bilo na podlagi arhivskih virov, objav in novejših terenskih zapisov evidentiranih kar 20 slovenskih poimenovanj; večina se jih med seboj razlikuje le fonetično, manjšina pa tudi po besedotvornih podstavah.

Ključne besede: divje žene, *krivopete*, poimenovanja, zahodna slovenska narečja, izročilo, folklor, pripovedi

Slovenian dialect names for mythical wild women with backward feet

This article presents dialect names for mythical wild women with backward feet (Slovenian *krivopeta*). Although the folklore heritage about these mythical beings is known only in certain parts of northwestern Slovenian linguistic territory (the Trenta Valley, the Breginj Combe, the Livek area, and Venetian Slovenia), archival sources, publications, and recent field transcriptions testify to a full twenty Slovenian designations; the majority of these differ only phonetically, and some of them also in their word formational basis.

Keywords: wild woman, *krivopeta*, naming, western Slovenian dialects, heritage, folklore, tales

1 UVOD

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za *krivopete*,¹ divje žene z nazaj zasukanimi stopali, kot jih najdemo v arhivskih virih, objavah in novejših terenskih zapisih. Objave gradiva najbolj vplivajo na zapise v strokovni literaturi (slovarjih, enciklopedijah in pregledih slovenske mitologije ali pripovedništva).

Izročilo o krivopetah je znano le v skrajno severozahodnem slovenskem (in obenem skrajno jugozahodnem slovanskem) etničnem prostoru, tj. v Benečiji (nadiško in tersko narečje) ter v nekaterih delih Zgornjega Posočja² –

1 Beseda *krivopeta* je zapisana v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), zato je v tem prispevku uporabljena kot nevtralen izraz.

2 Posamezni starejši viri omenjajo, da je bilo to izročilo znano tudi v okolici Tolmina (Rutar 1899), na Cerkljanskem in Idrijskem (Mailly 1922) ter na Koroškem v okolici Roža in Krčice (Grabar 2014), toda pregled arhivskega gradiva in novejše terenske raziskave za zdaj (še) niso potrdili, da so tudi te divje žene (*duga baba*, *žalka*, *bele vile* ipd.) imele zasukana stopala, kar je glavno merilo v tukajšnji obravnavi.

v Trenti in na Livškem (obsoško narečje) ter v Breginjskem kotu (obsoško, deloma tudi tersko narečje). Vsa naštetá območja spadajo v primorsko narečno skupino (SLA 2.1: 10).

Folklorne pripovedi in drugi zapisi izročila ter posledično strokovna literatura opisujejo krivopete kot bitja z izrazito ambivalentnim značajem (Kropej 2008: 228): s svojim znanjem in sposobnostmi lahko ljudem pomagajo (učijo stvari, ki jih ljudje še ne znajo, npr. presti volno, peči kruh, izdelovati sir in skuto, izbrati pravo šibo/trto za vezanje pri oralu, znajo napovedovati, včasih tudi vplivati na vreme); po drugi strani so lahko zelo nevarne: ugrabljajo ljudi, da bi jih pojedle (največkrat otroke) ali da bi jih izkoristile za delo (največkrat odrasle moške). Krivopete po navadi živijo na težko dostopnih ali nevarnih lokacijah (v jamah, votlinah, spodmolih, v tesnih grapah), posamično ali v skupini, toda vselej brez moških svoje vrste (Nicoloso Ciceri 1992: 433). Včasih se krivopeta poroči s človekom (vdovcem z majhnimi otroki ali mladeničem, s katerim imata otroke), sreča pa traja le toliko časa, dokler je mož ne poimenuje/ozmerja z njenim pravim poimenovanjem (Kropej 2008: 233). Motivi, ki se pojavljajo v zgodbah o krivopetah, se pokrivajo z značilnimi motivi drugih divjih žen/bab in podobnih ženskih bitij ter so razširjeni v slovenski, evropski in svetovni folklori (gl. Ivančič Kutin 2016).

2 IZ (TERENSKIH) ZAPISOV V SLOVAR

Krivopete so dobile ime po svoji najznačilnejši fizični posebnosti, tj. deformaciji stopal, poimenovanja pa imajo številne lokalne različice: *krivopeta*, *krivapeta*, *kriva peta*, *krivjopeta* (= krivljepeta), *krivopetnica* ... Poleg najbolj razširjenega poimenovanja po zasukanih stopalih pa se najdejo tudi druga poimenovanja: *častitjove* (= častitljive) *žene*, *skarbababa* (= škrbababa), *šilakoša*, *baba*, *duja* (= divja) *baba*, *bela žena*, *brdovika* (= brdovita < *dobrovita*³) ... V sosednjem Rožu poznajo *žalke* (Graber 1914), v dolini Krčice na Koroškem *bele vile*, ki naj bi imele podobno iznakažene noge (Kropej 2008: 229), v Furlaniji pa *anguane*, ki imajo kozja kopita namesto stopal (Perusini 1946: 3). V vasi Korito v Reziji so pripovedovali o medvedu ali *dujaku* (= divjaku), ki ima pete obrnjene naprej; njegove sledove so videli v snegu na gori Kanin (Dapit – Kropej 1999: 10–12).

Krivopete so omenjene že v gradivu poljsko-ruskega jezikoslovca Jana Baudouina de Courtenayja, ki je v zadnji tretjini 19. stoletja raziskoval zahodna slovenska narečja. V zapiskih iz kraja Špeter (San Pietro al Natisone) v Benečiji je leta 1873 navedel tudi *krivapete* (objavljeno šele v Baudouin de Courtenay 1988).

3 Špehonja (2012) v svojem nadiško-slovenskem slovarju navaja leksem *brdovik* 'sorbo = skorš' in reklo *uji*, *uji tarto barovik*, *de ostane stanovik* 'torci, torci il giungo di bagolare [= koprivo-vec – BIK], che rimanga resistente' s komentarjem, da so se šibe koprivočca uporabljale za vezanje.

Krivapóeta pl. krivapóete

Ķer túču nósĳju.

Ān tadá kār su čúle zvonít svétĳya Ļjénarta zvoní pújta pújta je jála adná tí drúzĳ lájaju písi svétĳya Ļjénarta.

[Krivapeta, pl. krivapete,
ki nosijo točo.

In tedaj, ko so čule zvoniti svetega Lenarta zvonove: »Pojdite [= bežite], pojdite!«, je rekla ena drugim: »Lajajo psi svetega Lenarta.«] (Baudouin de Courtenay 1988: 74–75).

Krivopete v Nadiških dolinah je leta 1884 širšemu krogu slovenskih bralcev predstavil Ivan Trinko v članku *Divje žene ali krivopete*, ki ga je objavil v *Ljubljanskem zvonu* (Trinko 1884: 229–232). Le nekaj mesecev pozneje je Simon Gregorčič mlajši v *Slovanu* poročal, da *krivopetnice* poznajo tudi v Trenti (prispevek je podpisal s psevdonimom P–ov). Francesco Musoni omenja *krivopete* ali *bradovike* v poglavju o mitologiji v delu *La vita degli Sloveni* (1883: 13), v katerem opisuje zgodovino in kulturo Slovencev v Benečiji.

Že konec 19. stoletja sta bili besedi *krivopeta* in *krivopetnica* vključeni v Pleteršnikov slovar:

krivopéta, *f.* = divja baba, *LjZv.* (IV. 229.). (Plet. 1: 470)

krivopétnica, *f.* krivopetnice so bajeslovna bitja, ki imajo noge zasuknjene, peto spredaj[,] a prste zadaj, *Trenta-Slovan I. 311.* (Plet. 1: 470)

Konec 19. stoletja je nastal še en zapis o *krivopetah*: zgodovinar Simon Rutar jih je predstavil v poglavju o jeziku in »narodnem blagu« Slovencev v Benečiji, pri čemer se sklicuje na zapis Ivana Trinka in dodaja, da ta bitja na Tolminskem poznajo pod imenom *duga/duja baba* (= divja baba); ob tem kot ključno značilnost obeh navede nazaj zasukana stopala, včasih celo dlani, s čimer potrjuje, da gre za isti bajčni lik. Rutar k Trinkovemu opisu dodaja še nekaj novih lastnosti in motivov (Rutar 1899: 91–92). Toda pregledani arhivski in objavljeni viri ter terenske poizvedbe (še) niso potrdili, da bi imela tolminska divja baba nazaj zasukana stopala.⁴ Po Rutarjevi objavi pa vse do konca 20. stoletja najdemo le nekaj posamičnih zapisov gradiva, a ti so, z izjemo literarizirane slikanice Svetke Zorčeve (Zorčeva 1985), težko dostopni v arhivih ali v strokovnih prispevkih, objavljenih v tujini (največ v Italiji).⁵

V 20. stoletju je na Slovenskem izšlo nekaj komentiranih pregledov slovenske pripovedne folklore, kamor so vključene tudi pripovedi o krivopetah, pri čemer avtorji črpajo gradivo iz starejših slovenskih virov (Trinko, Gregorčič, Rutar);

4 V nobeni od šestnajstih pripovednih enot o divjih babah na Tolminskem, ki so objavljene v knjigi *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992: 16–40), ni omenjeno, da bi imele zasukana stopala; pri pripovedih o krivopetah je to praviloma najpomembnejša prvina opisa!

5 Gradivo, ki ga je v petdesetih letih 20. stoletja Milko Matičetov dokumentiral v Trenti, do leta 2014 ni bilo dostopno. Dolenčevo gradivo, nabrano v letih 1957–1990, je bilo deloma objavljeno v knjigi *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992), njegov dijaški arhiv (DAJD) pa je na voljo šele od leta 2012. Tudi največji korpus gradiva o krivopetah (47 enot), ki ga je na terenu več kot 20 let zapisovala Ada Tomasetig, smo dobili šele leta 2010.

pri zapisu pa začnejo uporabljati enotno (poknjženo) poimenovanje *krivopeta* (gl. Kelemina 1930: 209; Bohanec 1966: 15, 102, 110). Prav te objave so podlaga za zapis besede *krivopeta* v SSKJ:⁶

krivopêta in krivopêta -e ž (é; ê) etn., po ljudskem verovanju *bitje, ki nastopa v podobi hudobne ženske z nazaj obrnjenimi stopali*: v gorah so domovale krivopete (SSKJ 1994: 455; enako *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, www.fran.si, 22. 7. 2016)

Enako obliko, le da s krajšim pojasnilom, najdemo tudi v Slovenskem pravopisu:

krivopêta -e in krivopêta -e ž, člov. (é; ê) nardp. |žensko bitje| (SP 2001: 793)

3 PREGLED OBLIK ZAPISOV S PODATKI O KRAJIH

3.1 Podrobnejša analiza gradiva, ki je bilo še posebej bogato dokumentirano v novejšem času v Benečiji, pokaže, da poimenovanja krivopet niso le pester nabor fonetičnih različic, ampak se razlikujejo tudi z besedotvornega vidika. Imena so namreč tvorjena z različnimi priponami iz različnih besedotvornih podstav. Do razlik v zapisih je seveda lahko prišlo tudi zaradi različnih načinov oz. metod zapisa (Smole 1998: 327) – gradiva namreč niso zapisovali le filološko usposobljeni zapisovalci (ti so bili pravzaprav zelo redki), ampak tudi dijaki (npr. Dolencevo gradivo), v Benečiji tudi posamezniki s formalno izobrazbo v italijanščini, ki so se pri zapisu zanašali na svoje poznavanje domačega narečja in posluh (Ada Tomasetig), pa tudi ljudje brez znanja slovenščine oz. slovenskih narečnih govorov v Benečiji (Andreina Nicoloso Ciceri in Aldina De Stefano). Tako je velika večina gradiva zapisana z običajnimi črkami abecede in brez posebnih fonetičnih znakov.

Na pestrost lokalnih poimenovanj za krivopeto v Benečiji opozarja že Andreina Nicoloso Ciceri, ki v svoji teoretični razpravi našteje pet različic: *krivipeta*, *krivapeta*, *kriapeta*, *krujepeta*, *krivapecta* (Nicoloso Ciceri 1992: 432), žal brez navedbe natančnega kraja pojavitve ali brez navedbe njihove zemljepisne razširjenosti. Tudi v terenskem gradivu Aldine De Stefano (2003) najdemo več različnih zapisov (*kriopeta*, *kravie pete*), toda pri tem gradivu je treba upoštevati, da zapisovalka ni govorka slovenščine oz. beneškoslovenskih narečij, zato je zapis gradiva, zlasti kadar gre za drobne fonetične razlike, lahko pri tej avtorici precej nezanesljiv.⁷ Primeri z večjo možnostjo zapisovalčevih napak so označeni z vprašajem (?). Najbolj raznolika so poimenovanja v gradivu Ade Tomasetig, ki dobro pozna lokalno narečje, zato je zapis verjetno tudi najbolj zanesljiv: v knjigi

6 To je razvidno iz listkovnega gradiva za pripravo SSKJ: oblika *krivopeta* je najbolj pogosta (poleg Kelemine in Bohanca še Debelakova 1937: 5), evidentirane pa so tudi druge oblike: *krivjopeta* (Trinko 1994; Rutar 1899) in *krivopetnica* (Gregorčič 1884; Matičetov 1956: 135; Kuret 1970: 272) (listkovna kartoteka za SSKJ, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša).

7 Informatorji so zapisovalki pripovedovali v italijanščini, na Breginjski strani pa je imela tolmača. Avtorica je prevajala s pomočjo slovarjev, kar je na nekaterih mestih precej »neposrečeno«, npr. it. *piedi storti* > slov. *svedraste noge*, morda je mišljeno *švedraste*? (gl. De Stefano 2003: 53).

Od Idrije do Nediže (Tomasetig 2010), v kateri je objavljenih 578 pripovedi, zapisanih v narečju in italijanskem knjižnem jeziku, je kar 47 pripovedi o krivopetah. Zaradi metapodatkov, s katerimi so opremljene posamezne enote, pa lahko določimo tudi, kje se posamezno lokalno poimenovanje pojavlja.

3.2 V sledečem seznamu so v krepkem ležečem tisku najprej navedene narečne oblike, v oklepaju pa njihova poknjžena oblika, pri čemer so nezanesljive poknjžitve označene z zvezdico. Gradiva iz knjige Ade Tomasetig je veliko, zato so enote iz tega vira navedene z zaporedno številko, ki jo ima posamezna zgodba v knjigi; drugo gradivo je navajano na običajen način, z oznako številke strani. Zemljepisna razširjenost poimenovanj je kartirana v prilogi 1.

- 1 **Bradovika**: brez navedbe kraja (Musoni 1883: 13).
- 2 **Častitjova žena** (= častitljiva žena): Gorenji Trabij / Tribil Superiore (24, 25), Podbarnas / Sottovernassino (27, 28), Jagnjed / Iainich (21), Bjarč / Biarzo (29).
- 3 **Dujepetka** (= divjepetka): Bordoni / Bordon (38, 39).
- 4 **Karjupeta** (= *krivljepeta): Kozca / Cosizza (42).
- 5 **Krevjapeta** (= *krevljapeta): Podguora / Podgora (2).
- 6 **Kriapeta?** (= *krivapeta)⁸ brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).
- 7 **Kravie pete?** (= *kravje pete): Vernasso / Barnas (De Stefano 2003: 112).
- 8 **Kriopeta?** (= *krivopeta): Ravne / Raune (De Stefano 2003: 38).
- 9 **Krivapecta?**: (= *krivapehta) brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).⁹
- 10 **Krivapeka** (= *krivapeta/*krivapetka¹⁰): Dolenji Marsin / Mersino Basso (35, 36, 37), Čela / Cialla (tu tudi krivapeta) (12), Ruonac / Rodda (39).
- 11 **Kriva peta**: Logje in Borjana v Breginjskem kotu; Perati in v Livške Ravne na Livškem (Dolenc 1992: 46 in DAJD¹¹).
- 12 **Krivapeta**: Kozca / Cosizza¹² oz. Mašera (19, 20, 30, 43, 45), Ofian / Pegliano (3, 4), Ščigla / Cicigolis (5, 6), Bordoni / Bordon (7, 8), Dolenje Bardo /

8 Ker je v nadiškem narečju akanje sporadično, v gradivu pa se pri teh različicah pojavlja nihanje med enobesednostjo in dvobesednostjo, ni mogoče nedvoumno ugotoviti, ali gre pri *-a-* sinhrono za medpono *-o-* ali ne, zato so vse pojavitve z *-a-* poknjžene kot *krivapeta*. Prim.: »[...] tan so ble Krivepete an so prale. [...] Kar je paršu mož, od jeze je jau: – Krivapeta! Krivapeta!« (Tomasetig 2010: 42)

9 Gre za zapis italijanske zapisovalke, zato je možno, da leksem ni napisan v slovenski fonetični obliki, temveč da ga je treba brati kot *krivapehta* ali *krivapekta*.

10 Na možen obstoj variante *krivopetka* (ob *krivopeta*) kažejo prepoznani slovenski besedotvorni vzorci. Morda bi lahko primeri tipa *krivopeka* fonetično nastali iz *krivopetka* po asimilaciji *-tk-* > *-hk-* > *-k-*. (Op. Metka Furlan) V dostopnem gradivu za zdaj ni bilo mogoče najti dokazov za tak razvoj, prim. Špehonja 2012: *hravätka* 'kravata', *krätka* (pod *krätak*).

11 Gl. DAJD, zapisal dijak Zvonko Perat 1961/62, povedala Francka Perat (stara 72 let); zapisala dijakinja Martina Faletič 1974/75, povedala Iva Faletič z Livških Raven (45 let); zapisal dijak Radovan Bizjak 1977/78, povedal Stanko Faletič (star 60 let). V besedilu: »En dan sta mu dve krivi peti pobirali uši« (Dolenc 1992: 47).

12 Pripovedovala mama informatorka, doma iz Mašer.

Brida Inferiore (14), Sarženta / Sorzento (1, 15, 16, 17, 18, 23, 41 in Tomasetig 1981: 49–50, 53), Varh / Varch (22), Podbarnas / Sottovernassino (26), Tarčmun / Tercimonte (31, 23), Krai / Crai (34), Polava / Polava (40), Podkravar / Podcravero (46), Barnas / Vernasso (47); Plestišča / Platischis (Merkù 1976: 331).¹³

- 13 **Kriva petnica** [kri:wa piet̃nca]: Trenta.¹⁴
- 14 **Krivepeka** (= *krivljepeta/*krivljepetka): Gorenj Marsin / Mersino Alto (9, 10) Čela / Cialla (12).
- 15 **Krivjopeta** (= *krivljepeta): Tarčmun / Tercimonte (Trinko 1884).
- 16 **Krivopeta** oz. **krivopeta**: Borjana (Dolenc 1992: 48; Ivančič Kutin 2013: 184); Tarčmun / Tercimonte (33); Seuce / Seuzza (44); brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432); brez navedbe kraja (Musoni 1883: 13); Valle (lokacija ni povsem jasna, D'Orlandi – Cantarutti 1964: 24).
- 17 **Krivopetnica**: Trenta (Gregorčič 1884; Zorčeva 1985; Matičetov 1956: 135; Debelakova 1937: 5; Kuret 1970: 272).¹⁵
- 18 **Krivupeta** (= krivopeta): Seuce / Seuzza (44).
- 19 **Krujepeta** (= *kruljepeta): Garmak / Grimacco (13), brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).
- 20 **Skarbababa** (= škrbababa): Čela / Cialla (11).

4 BESEDOTVORNA ZGRADBA POIMENOVANJ

V gradivu je zapisanih 20 različnih poimenovanj za divje žene z nazaj zasukanimi stopali; nekatera se med seboj razlikujejo le fonetično, druga pa imajo različne besedotvorne podstave. Najbolj pogosta so poimenovanja iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-*, torej po najbolj značilni fizični lastnosti teh bitij – deformaciji stopal (prim. etimološki izvor obeh besedotvornih podstav).

krív (adj.), f. kríva »neraven, upognjen; nepravil, napačen« [...] (Bezljaj 1982: 94)

krív kríva prid. lat. 'curvus, noxius' (16. stol.) [...] Enako je steslovan. *krivъ* 'kriv, nepravilen', hrv., srb. *kriv*, rus. *krivój*, češ. *krivý*. Pslovan. **krivъ* je dalje enako z lit. *kriēvas* 'usločen, poševen', kar je prav tako tvorjeno iz ide. baze *(s)krej- 'vrteti, obračati, sločiti, kriviti' (Snoj 1997: 275; Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

péta (f.), g. *péte* in *petē* [... najverjetneje] izhaja iz sicer neprotjenega korenskega samostalnika iz indoevropskega korena **pent-* »stopati, iti«, iz katerega je tvorjeno ide. **pént-* *-oH-s*, g. *pn̄tHés* »pot«. V tem primeru je izhodiščni pomen »noga, stopalo«. (Bezljaj 1995: 30; prim Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

- 13 Merkù dodaja tudi mesto in kakovost naglasa: *krivopéta*.
- 14 Oblika **kri:wa piet̃nca** je bila dokumentirana v novjšem terenskem gradivu, pri informatorju Antonu Hosnerju (rod. *kri:wəh piet̃nc*, gl. Ivančič Kutin 2016b), medtem je bila pri Albertu Pretnerju in Štefaniji Kravanja dokumentirana enobesedna oblika **krivopiet̃nca** (gl. ustni viri).
- 15 Milko Matičetov v terenskih zapisih besedo delno poknjižuje, zapisuje jo kot **krivopet̃nca** (gl. Matičetov 1952; 1959); fonetični zapis v trentarskem govoru bi bil **krivopiet̃nca**.

Iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-* izhajajo različne besedne zveze in tvorjenke. Fonetične razlike nastajajo tudi zaradi onemitev, narečnega prehajanja zlogotvornega $r > ar$ (gl. Logar 1975: 106), razvoja $t > k$, kar je verjetno nastalo s posplošitvijo izglasnega $-k < -t$ (Furlan 2011: 52–53) iz roditeljskih oblik množine *krivopet*. V narečju je še nekaj primerov prehoda $-t > -k$, poleg zgoraj omenjene besede *brdovik* prim. še: *spèk* av. ‘di nuovo [= spet]’; *spèka* av. ‘nuovamente, di nuovo [= ponovno, spet]’; *spèkama* av. ‘di nuovo’ v, *spèkoma* av. ‘di nuovo, nuovamente’, poleg *spet* ‘di nuovo’ (Špehonja 2012).

- Besedne zveze: *kriva peta*, *kriva petnica*.
- Izpeljanke: *krivopeta*,¹⁶ pri čemer je ponekod podstava *kriv-* bodisi zamenjana s podstavama *krulj-/krivlj-/krevlj-* (prim. *krùju* [...] ‘storpio’; v slovarju so ob sklopu *krivapeta* ‘krivopeta’ za pomene ‘kriv’, ‘kriviti’ in ‘ukrivljen’ navedeni leksemi *krèujast*, *kreujàt*, *krèuje(a)n* – Špehonja 2012: 99–100) bodisi fonetično spremenjena zaradi naslonitve nanje (*krujepeta*, *krivjepeta*, *karjupeta*), *krivopetnica*.¹⁷
- Nejasno (težnja po večbesednosti): *krivapeta* (~ *krivapeka*).

Geografski pregled gradiva kaže, da se izpeljanka iz zloženke *krivopeten* (z ženskim priponskim obrazilom *-ica*)¹⁸ oz. besedna zveza *kriva petnica* pojavljata samo v dolini Trente.

V gradivu iz Breginjskega kota in Livškega (gl. DAJD) se ob tvorjenki z enako besedotvorno podstavo kot v Trenti prav tako pojavlja prvotna stalna besedna zveza *kriva peta*. Učenci podružnične šole Breginj so v raziskovalni nalogi z naslovom *V deželi krivopet* (za natečaj Turizmu pomaga lastna glava) zapisali, da za krivopete v Breginjskem kotu obstajajo različna imena: *šilakoše*,¹⁹ *diuje babe*, *diuje tete*, *jage babe*, *štrije* (Škvor 2004/05: 7). Toda gradivo in poizvedovanje na terenu nista potrdili, da so ti, čeprav s krivopetami sorodni ženski bajčni liki imeli nazaj zasakana stopala,²⁰ zato ti leksemi v obravnavi niso bili upoštevani.

V Benečiji so poimenovanja najbolj raznolika, obenem pa poleg že omenjenih besednih zvez in tvorjenk iz besed *kriv* in *peta* obstajajo še druga poimenovanja –

16 Iz pridevnika *krivopet*, ž *krivopeta* tvorjeni samostalnik. Pridevnik **krivopetъ(jъ)* poznata tudi hrvaščina/srbščina in ukrajinsčina (prim. ÈSSJa). (Op. Metka Furlan)

17 Prvotno gre verjetno za poimenovanje, ki vsebuje pridevnik *kriv* (prim. hrv./srb. in ukr.), modifikacije prvega dela s *krivlje-*, *krevlje-* in **krulje-* (na podlagi *kruje-*, kar pa je, sodeč po realizacijah *duja* ‘divja’, lahko tudi iz *krivlje-*) pa so sekundarne pod vplivom sopomenskih pridevnikov v narečnih mikrosistemih. (Op. Metka Furlan)

18 Moška oblika poimenovanja *krivopetnica* (*krivopeta*) ne obstaja, saj v slovenskem folklornem izročilu ni bitja z nazaj obrnjenimi stopali, ki bi bilo moškega spola.

19 Glede na območje izpričanosti bi pri leksemu *šilakoša* lahko izhajali iz zloženke *šilo-koš-a*, pri čemer bi se v prvem delu ohranjala nemška pridevniška sposojenka (prim. sln. *šilasto gledati* ‘škiliti, postrani gledati’, prim. ESSJ IV: 54–55 *škilja*), v drugem delu pa sicer neevidentirana italijanska samostalniška izposojenka **koš* iz it. *coscio* ‘stegno’. Razlaga, ki kaže na podobno pomensko motivacijo kot *krivopeta*, ostaja na ravni domneve. (Op. Metka Furlan)

20 Npr. informatorji Jožica Terlikar (Podbela), Jožef Terlikar (Logje), Marija Bric (Breginj).

častitljiva žena, divjepetka in škrbababa. Pomen teh imen se ne nanaša na zasuka-na stopala, ampak na druge lastnosti/značilnosti teh bitij.

Krivopete v številnih variantah zgodb svetujejo oračem, katere šibe (trte) naj uporabljajo za vezanje in kako: navadno priporočajo dobrovito (*Viburnum lantana*); iz narečnega poimenovanja **bradovik* je tvorjeno poimenovanje teh bajčnih bitij:

Usieč ta čarin tarin an uij bradovik, ti ostane stanovik, boš nimar dielu. [Odsekaj črni trn in vij bradovik, da ti ostane stanovik (stanoviten, trden), boš lahko vedno (nemoteno) delal.] (Tomasetig 2010: 58)²¹

Pridevnik *častitljiv* nakazuje, da se poimenovanje *častitjova žena* nanaša na status teh bitij, ki ga imajo v očeh ljudi: cenjene so in spoštovane, saj s svojim znanjem in sposobnostmi lahko ljudi učijo in jim pomagajo.

Leksem *dujepetka* (= *divjepetka*) je verjetno nastal iz prvotnega *krivopetka* pod vplivom oz. s križanjem sopomenke *duja baba* (op. Metka Furlan). Tudi pri pridevniku *divji* domnevamo, da izhaja iz statusa (tako kot oblika *častitjova žena*), če se naslonimo na etimološko razlago pridevnika *divji*:

divji -a prid. lat. 'ferus' (16. stol.) [...] Pslovan. **divъjъ* je izpeljano iz **divъ* 'zli duh, demon, čudo'. Beseda torej prvotno pomeni '*takšen kot zli duh'. Pslovan. **divъ* je dalje enako z lit. *diēvas* 'bog', let. *dievs*, stind. *devá-*, lat. *deus* v enakem pomenu. Pri pomen-skem prehodu 'bog' v 'demon' je treba domnevati vmesni pomen '*bog stare, poganske vere'. (Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

Leksem *skrabababa* (= *škrbababa*, v nadiščini *ar < *r*, gl. Logar 1975: 106) je sklop iz besedotvornih podstav *škrb-* in *-bab-*. Pomenska osnova je torej fizična lastnost bitja – brezzobost.²²

5 SKLEP

Na sorazmerno majhnem zemljepisnem območju v severozahodnem slovenskem etničnem prostoru (Trenta, Breginjski kot in Livško ter Benečija) je evidentiranih 20 poimenovanj za divje žene z nazaj zasukanimi stopali. Večina poimenovanj izhaja iz najbolj značilne fizične posebnosti teh bitij – zasukanih stopal. Ta poime-novanja so tvorjena iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-*, med seboj pa se raz-likujejo predvsem fonetično. Poleg teh med poimenovanj za tovrstna bajčna bitja zasledimo še druga (*častitjova žena, dujepetka in skrabababa*). Najbolj raznolika so poimenovanja v Nadiških dolinah v Benečiji, kjer je bilo doslej dokumentirane-ga tudi največ gradiva, na katero je bila oprta raziskava.²³

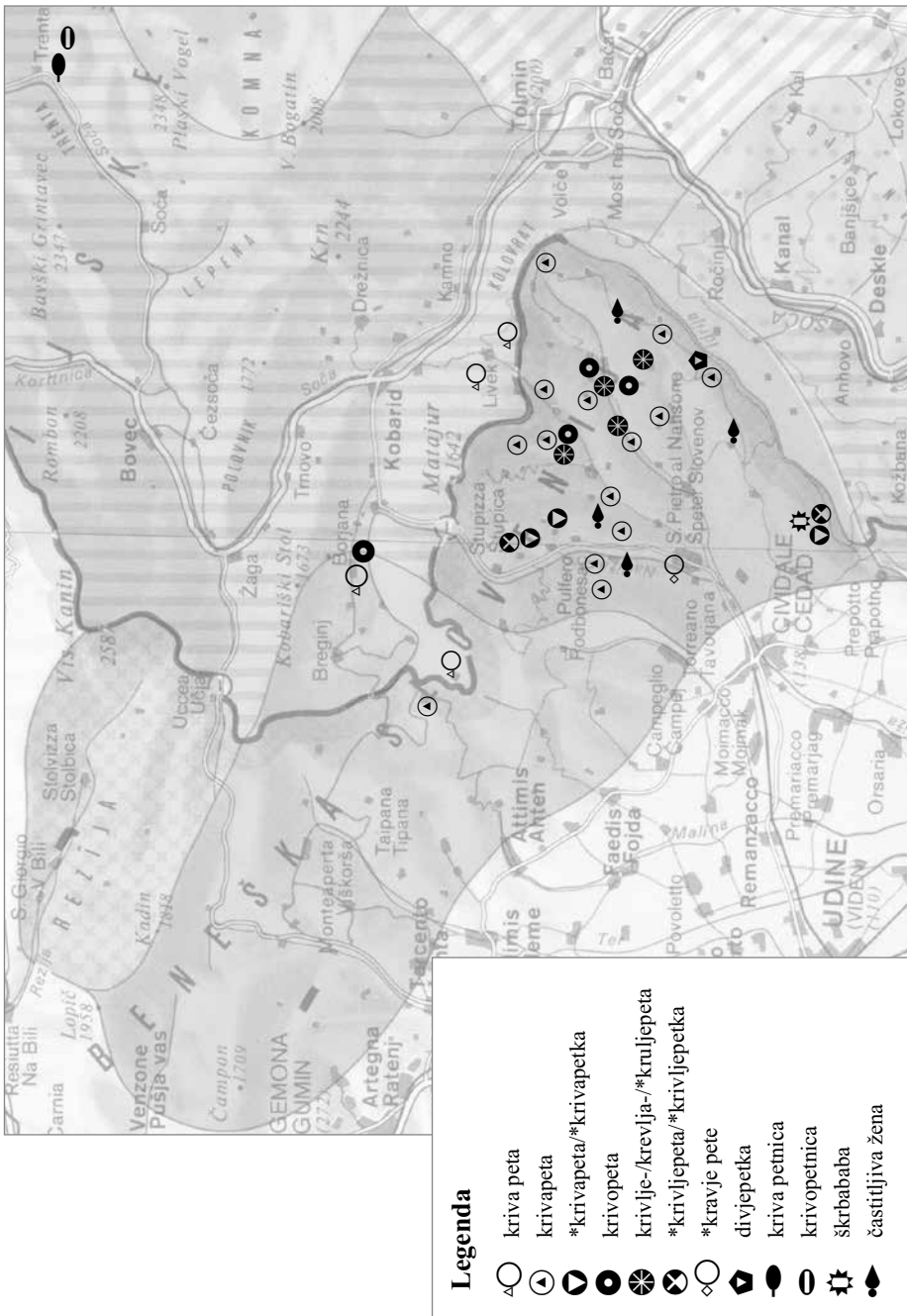
²¹ Govor bajčnih bitij se pogosto razlikuje od govora ljudi (a je hkrati deloma razumljiv); to je ena od razlik med bajčnim bitjem in človekom (Dapit – Kropelj 1999: 5).

²² Brezzobost kot lastnost krivopet se v gradivu ne pojavlja prav pogosto.

²³ Kolegicama dr. Metki Furlan in dr. Karmen Kenda-Jež se zahvaljujem za mnoge strokovne nasvete in opombe, slednji pa tudi za izdelavo jezikovne karte v prilogi 1.

Priloga 1: *Krivopeta* ‘ženska z nazaj zasukanimi stopali’

Izdelala Karmen Kenda-Jež na podlagi izseka iz Karte slovenskih narečij (Logar – Rigler 1983)



LITERATURA

- Baudouin de Courtenay 1988** = Jan Baudouin de Courtenay, *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slave meridionale IV: testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873* = *Materiali za južnoslovansko dialektologijo IV: ljudska besedila v prozi in v verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873*, ur. Liliana Spinozzi Monai, Trieste: Editoriale Stampa Triestina – Centro Studi »Nediža« = Trst: Založništvo tržaškega tiska – Študijski center »Nediža«, 1988.
- Bezljaj 1982** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 2: K–O*, ur. Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1982.
- Bezljaj 1995** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 3: P–S*, ur. Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Bohanec 1966** = Franček Bohanec, *Slovenska ljudska pripoved*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966 (Kondor 79).
- Čop 2002** = Dušan Čop, Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji, *Jezikoslovni zapiski* 8 (2002), št. 2, 93–108.
- Dapit – Kropelj 1999** = Roberto Dapit – Monika Kropelj, *Visoko v gorah, globoko v vodah*, Ljubljana: Didakta, 1999.
- Dolenc 1992** = Janez Dolenc, *Zlati Bogatin: tolminske povedke*, Ljubljana: Kmečki glas, 1992 (Glasovi 4).
- De Stefano 2003** = Aldina De Stefano, *Le Krivapete delle Valli del Natisone*, Udine: Kappa Vu, 2003.
- D'Orlandi – Cantarutti 1964** = Lea D'Orlandi – Novella Cantarutti, *Credenze sopravvivenenti in Friuli intorno agli esseri mitici, Ce fastu?* 40 (1964), n. 1–6, 17–41.
- ÈSSJa** = *Ètimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov: praslavjanskij leksičeskij fond* 1–, ur. O. N. Trubačev idr., Moskva: Nauka, 1974–.
- Furlan 2011** = Metka Furlan, O nastanku slovenskih parov tipa *žrd* : *žrk*, v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2011 (Zora 80), 46–56.
- Graber 1914** = Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*, 2. izd., Leipzig: Dieterich, 1914.
- Gregorčič 1884** = P–ov [= Simon Gregorčič ml.], Narodne bajke, *Slovan* 39 (18. 9. 1884), 310–311.
- Ivančič Kutin 2013** = Barbara Ivančič Kutin, Folklorno izročilo Breginjskega kota iz dijaškega arhiva Janeza Dolenca, v: *Trinkov koledar* 2013, ur. Lucia Trusgnac – Tole Namor, Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2013, 180–195.
- Ivančič Kutin 2016a** = Barbara Ivančič Kutin, Krivopete: wild women with backward-facing feet in the Slovenian folk narrative tradition, *Folklore* 127 (2016), nr. 2, 173–195. DOI: 10.1080/0015587X.2016.1175740
- Ivančič Kutin 2016b** = Barbara Ivančič Kutin, Bivališča krivopet: lokacije in mikrotoponimi, *Studia mythologica Slavica* 19 (2016) (v tisku).
- Kelemina 1930** = Jakob Kelemina (ur.), *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1930.
- Kropelj 2008** = Monika Kropelj, *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2008.
- Kuret 1970** = Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev* 4, Celje: Mohorjeva družna, 1970.
- Logar 1975** = Tine Logar, *Slovenska narečja: besedila*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975 (Kondor 154).
- Logar – Rigler 1983** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Dopolna delavska univerza, 1983.
- Mailly 1922** = Anton von Mailly, *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*, Leipzig: Dieterich, 1922.
- Matiččtov 1956** = Milko Matiččtov, Ljudska proza, v: *Zgodovina slovenskega slovstva* I, ur. Lino Legiša, 119–138.
- Merkù 1976** = Pavle Merkù, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974* = *Le tradizioni popolari degli Sloveni in Italia: raccolte negli anni 1965–1974*, Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1976.

- Musoni 1893** = Francesco Musoni, *La vita degli Sloveni*, Palermo: G. Spinato, 1893.
- Nicoloso Ciceri 1992** = Andreina Nicoloso Ciceri, *Tradizioni popolari in Friuli*, Udine: Chiandetti editore, ³1992 (¹1982).
- Perusini 1946** = Gaetano Perusini, *Leggende Ladine*, *Rivista di etnografia* 1 (1946), 1–7.
- Plet. 1–2** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1–2, Ljubljana, 1894–1895.
- Rutar 1899** = Simon Rutar, *Beneška Slovenija: prirodznanski in zgodovinski opis*, Ljubljana: Matica Slovenska, 1899 (Slovenska zemlja: opis slovenskih pokrajin v prirodznanskem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem obziru 3).
- SLA 2016** = Karta slovenskih narečij z večjimi naselji: Logar-Riglerjevo karto (1983) dopolnili sodelavci Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU (2016), v: *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 1: atlas*, ur. Jožica Škofic – Mojca Horvat – Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, 2016.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ 1994** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: DZS, 1994.
- SSKJ 2008** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, spletna verzija, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008. (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>)
- Smole 1998** = Vera Smole, Poimenovanja za cvetnonedeljsko butaro, *Traditiones* (Ljubljana) 17 (1998), 327–335.
- Snoj 1997** = Marko Snój, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Škvor 2003/04** = Ida Škvor (mentorica), *V deželi krivopet*, raziskovalna naloga v okviru natečaja Turizmu pomaga lastna glava, učenci OŠ Simona Gregorčiča, podružnična šola Breginj, 2003/04.
- Špehonja 2012** = Nino Špehonja, *Besednjak Nediško-Taljansko*, b. k.: b. zal., 2012.
- Tomasetig 1981** = Ada Tomasetig, *Pravce mojga tat an moje mame*, Špeter: Študijski center Nediža (izd.) – Trst: Založništvo tržaškega tiska (zal.), 1981.
- Tomasetig 2010** = Ada Tomasetig, *Od Idrije do Nediže: Benečija = Dal Judrio al Natisone: Slavia Friulana*, Udine: Chiandetti, 2010 (Miti, fabie e leggende del Friuli storico 12).
- Trinko 1884** = Ivan Trinko, *Divje žene ali krivjopete*, *Ljubljanski zvon* 4 (1884), 229–232.
- Zorčeva 1985** = Svetka Zorčeva, *Krivopetnice in zlatorog*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985.

ARHIVSKI VIRI

- DAJD** = Janez Dolenc, Dijaški arhiv Janeza Dolenca (1957–1988): mapa Breginj, Livek, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
- Matičetov 1952** = Milko Matičetov, terenski zvezek »Soča – Bovec – Log«, terenski zvezek 4, »Terren 8. Inv. št. 17« (19. 7. – 26. 7 1952), Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
- Matičetov 1959** = Milko Matičetov, terenski zvezek »Gornja Savska dolina in Gornja Soška dolina« (april 1959), Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.

USTNI VIRI

- Marija Bric** (r. 1932), Breginj, pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Breginj, 15. 2. 2016.
- Anton Hosner**, p. d. Tona Kurtelnov (r. 1932), Trenta, pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, 14. 8. 2015.
- Štefanija Kravanja**, p. d. Fani Otokarjeva (r. 1916), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, avgust 2015.
- Albert Pretner**, p. d. Berti Furlanov (1926–2016), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, julij 2015.
- Jožica Terlikar**, Logje (r. 1952), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Logje, 15. 2. 2016.
- Jožef Terlikar**, Logje (r. 1940), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Logje, 28. 3. 2015 in 15. 2. 2016.

SUMMARY

Slovenian dialect names for mythical wild women with backward feet

This article presents various Slovenian local names for the mythical *krivopeta* 'wild woman with backward feet' as found in archival sources, publications, and recent field transcriptions. Heritage about these mythical female creatures is known only from extreme northwestern Slovenian (and southwest Slavic) ethnic territory; that is, in Venetian Slovenia (in the Natisone Valley dialect and Torre Valley dialect) and in certain parts of the Upper Soča Valley: in the Trenta Valley, the Livek area (the Soča dialect), and the Breginj Combe (the Soča dialect and partially also the Torre Valley dialect). All of these areas are part of the Littoral dialect group. By far the richest inventory of different names is found in the Natisone Valley in Venetian Slovenia.